

RIKSHOSPITALET

Av Anne Lise von der Fehr, Jorunn Stølan, Eirik Mosveen , Tom Bakkeli og Rolf Sønstelie

Publisert i Verdens Gang 7/9, 8/9, 9/9, 13/9 og 18/9 2004

FORHISTORIEN - ET LESERINNLEGG

I november 2003 sto et oppsiktsvekkende leserinnlegg på trykk i Tidsskrift for den norske lægeforening.

Innlegget var skrevet av åtte tidligere overleger ved Plastisk kirurgisk avdeling på Rikshospitalet, og var et krast angrep på avdelingsoverlege Frank Åbyholms lederstil. Bakgrunnen for at legene gikk ut mot sin tidligere sjef, var at han rett før hadde provosert dem kraftig i et intervju med Aftenposten og i en artikkel i Tidsskriftet. Der kritiserte Åbyholm alle plastikkirurger som jobber i privat sektor. Han hevdet at de ikke lenger jobbet på samme fagfelt, men kun syslet med å pynte på personer med normalt utseende - bare for å få høyere lønn.

VG omtalte innlegget i en tospalters sak under tittelen "Legekrangel for åpen scene". Både legene og Åbyholm fikk komme til orde i saken, som var skrevet av kveldsreporter Egil Svendsby. Saken sto på trykk i en helgeutgave, og ble ikke fulgt videre opp, verken av VG eller andre medier. Det ble nesten underlig stille etter "skuddvekslingen".

REDEGJØRELSE FOR ARBEIDET

Omtrent samtidig som denne saken sto på trykk, kom det flere informasjonen til VG om uholdbare arbeidsforhold ved avdelingen på Rikshospitalet. Flere reportere begynte å interessere seg for saken fra ulike synsvinkler. Rett før jul i 2003 møtte to av oss - helsereporterne Jorunn Stølan og Anne Lise von der Fehr - en kilde som ga flere interessante opplysninger om Åbyholm og forholdene ved avdelingen. Problemet var å finne dokumentasjon for påstandene.

Uavhengig av dette møtet hadde også politisk reporter Eirik Mosveen mottatt informasjon om forholdene ved Plastisk kirurgisk avdeling fra kilder i det politiske miljø. Men heller ikke han kom videre i første omgang. Det var da heller ikke noen typisk politisk sak vi hadde fått tips om. Og den var vanskelig tilgjengelig.

Derfor ble tipsene liggende i dvale i flere måneder. Andre presserende arbeidsoppgaver gjorde krav på å bli løst. Dessuten sto det klart for oss at skulle vi få hull på byllen, måtte vi være flere reportere om arbeidet.

Det var en tilfeldighet, kombinert med god kildepleie, som gjorde at vi gjenopptok arbeidet med saken våren 2004. Under en kildesamtale på Rikshospitalet fikk Anne Lise vite at et eksternt firma hadde laget en intern rapport om arbeidsforholdene ved plastisk kirurgisk avdeling. Rapporten stemplet arbeidsmiljøet ved avdelingen som helsesfarlig for enkelte av legene som hadde vært i konflikt med avdelingsoverlegen, fortalte kilden.

Anne Lise fikk også vite at et betydelig antall leger hadde sluttet etter konflikter med sjefen. Saken hadde tatt en ny, og langt alvorligere vending.

Anne Lise konfererte med ledelsen på avdelingen (Bjørn Haugan), og fikk klarsignal til å satse på saken for fullt. Jorunn og Eirik skulle kobles på når de var ferdig med andre arbeidsoppgaver.

Nå begynte et møysommelig arbeid med å kartlegge alle legene som hadde sluttet ved avdelingen siden Frank Åbyholm ble ansatt som avdelingsoverlege i 1990. Vi ønsket å spørre dem hvorfor de hadde sluttet, og hvordan de hadde opplevd forholdet til avdelingens sjef.

Vi var i kontakt med 14 av minst 16 overleger som hadde forlatt Plastisk-kirurgisk avdeling siden Åbyholm ble sjef for avdelingen. Minst 11 av legene oppga at samarbeidsproblemer og Åbyholms lederstil var helt eller delvis årsak til at de sluttet. Fem av seks overleger hadde forlatt avdelingen, eller var i ferd med å forlate den da VG var i kontakt med dem våren og sensommeren 2004. Tre av dem bekreftet overfor VG at de sluttet på grunn av samarbeidsproblemer med Åbyholm.

Mange av de 14 legene vi var i kontakt med, var i utgangspunktet lite villige til å snakke med oss. De hadde forlatt avdelingen på Rikshospitalet, og ønsket å legge konfliktene bak seg. Noen sa rett ut at de ikke orket å rippe opp i det igjen. Et par av legene oppga at konflikten med avdelingsoverlege Åbyholm hadde vært så belastende at de først nå var begynt å komme seg ovenpå igjen. De var redd for at nye skriverier ville sette dem tilbake. Og de var redd for å bli angrepet for å ha "løpt til pressen" med saken. Det var tungt å få dem til å si noe som helst. Mange måtte vi ta kontakt med flere ganger, før de begynte å lette på sløret - litt etter litt.

Flere vegret seg dessuten mot å si noe "on the record". De krevde full anonymitet for å snakke, av redsel for sine nåværende arbeidsforhold, og av redsel for å bli utestengt fra norske sykehus for all framtid. Noen nevnte at de var blitt truet. Noen hadde ikke engang fortalt sin egen familie hvorfor de hadde sluttet ved Rikshospitalets Plastisk-kirurgiske avdeling.

SENTRAL PROBLEMSTILLING

Den sentrale problemstillingen da vi begynte arbeidet med saken, var:

- * Om arbeidsmiljøet ved Norges fremste plastisk-kirurgiske avdeling var helseskadelig på grunn av sjefens lederstil.
- * Om dette i en årrekke hadde ført til stor gjennomtrekk blant legene.
- * Om pasientene var blitt skadelidende av legekonsflikten ved Plastisk-kirurgisk avdeling.

ARBEIDET VIDERE

Rapporten, som ifølge kilder fortalte om et helsefarlig arbeidsmiljø ved Plastisk-kirurgisk avdeling, ble nå en hovedsak for oss. Med henvisning til offentlighetsloven henvendte vi oss til Rikshospitalet for å få en kopi. Forespørselen ble avvist. Vi fikk beskjed om at det dreide seg om et internt dokument som ikke inneholdt opplysninger av offentlig interesse. Vi kom ingen vei.

Vi måtte søke informasjon om rapporten på annet vis. Det skjedde først og fremst ved at vi tok kontakt med en rekke aktuelle personer som kunne tenkes å ha kjennskap til innholdet i

rapporten. Vi jaktet primært på personer som hadde førstehånds kjennskap til rapporten - som enten hadde en kopi, eller som hadde lest den.

Til slutt greide vi å få bekreftet rapportens hovedkonklusjoner:

- * Rapporten vurderer arbeidssituasjonen som helsefarlig for enkelte leger som har vært i knallharde arbeidskonflikter med avdelingsoverlege Frank Åbyholm.
- * Professor og avdelingsoverlege Åbyholm bør ikke ha personalansvar i dagens situasjon.
- * I rapporten framgår det også at flere av legene som har vært i konflikt med Åbyholm har slitt med dype traumer.

Gjennom samtaler med en rekke kilder fikk vi dessuten bekreftelser på at enkelte leger hadde vært sykemeldt fra jobben sin. Andre hadde sluttet på avdelingen på dagen fordi de ikke orket å jobbe under Åbyholms ledelse lenger. Dette fikk vi bekreftet både gjennom muntlige og gjennom skriftlige kilder - blant annet ved gjennomgang av brev.

I tillegg ble det klart at det var til dels betydelig uenighet i ledelsen ved Rikshospitalet om hva man skulle gjøre med saken. Etter at rapporten ble lagt frem, mente en samlet ledelse at Åbyholm burde fratres som avdelingsleder, men fortsette som professor og overlege. Dette sa imidlertid Åbyholm tvert nei til.

Både personaldirektør Kjell Hole og hovedtilligsvalgt for legene, Geir Ketil Røste, gikk inn for at sykehuset måtte gå rettens vei for å få Åbyholm til å slutte som avdelingssjef. Administrerende direktør Danielsen var motstander av dette, fordi en støyende arbeidsrettsak både kunne trekke ut i tid og dessuten vinnes av Åbyholm.

Vi fant også ut at konflikten bare omfattet legene, ikke sykepleiere og andre ansatte ved avdelingen. Til dem hadde Åbyholm et rimelig godt forhold, noe som ifølge det vi fikk bekreftet, gikk fram av rapporten.

I tillegg til arbeidet med arbeidsmiljørapporten, fikk vi tips om at Åbyholm selv skulle ha jobbet ved private klinikker i en årrekke, samt hatt planer om å starte en privat klinikk. Dette sto i kontrast til hans egen nå svært kritiske holdning til at offentlig ansatte plastikkirurger gikk over til private klinikker. Vi valgte derfor å forfølge dette sporet.

KONSEKVENSER

Helseminister Ansgar Gabrielsen uttalte til VG at han var sjokkert over forholdene ved avdelingen på Norges fremste prestisjesykehus. Han krevde en øyeblikkelig opprydding, og ba om å få alle opplysninger på bordet. På rekordtid måtte Rikshospitalets ledelse avgi en rapport til Rikshospitalets styre om saken. Helsetilsynet ba også Rikshospitalet om en redegjørelse for legekonfliktens eventuelle konsekvenser for pasientbehandlingen.

Men verken helseministeren eller Helse Øst bad noen gang om få tilgang til dokumentet som dannet det viktigste grunnlaget for VGs avsløring, nemlig arbeidsmiljørapporten. Rikshospitalets ledelse ga dem heller aldri muligheten til å lese rapporten.

Sakene i VG om arbeidsmiljøet ved Plastisk kirurgisk avdeling fikk, så langt vi er opplyst, ingen konsekvenser verken for avdelingsoverlege Frank Åbyholm eller direktøren ved Rikshospitalet, Åge Danielsen. Danielsen var selv svært direkte involvert i håndteringen av personalkonflikten.

Sistnevnte ble nylig utnevnt til ny direktør ved det nye helseforetaket Radiumhospitalet-Rikshospitalet.

Åbyholm er fortsatt sjef ved avdelingen. Nye leger læres nå opp etter de mer erfarne som har sluttet. Ifølge sykehuset blir tilbudet til pasientene ivaretatt. Tilsynelatende er alt status quo.

Men etter at VG trykket sakene om legekonflikten, er det kommet flere henvendelser til oss fra pasienter som ikke er tilfreds med den behandling de eller barna deres får ved Plastisk-kirurgisk avdeling. Det kan bety at siste punktum ennå ikke er satt for denne saken, verken i VG eller på Rikshospitalet.

Og det er et uomtvistelig faktum at fagmiljøet ved Plastisk kirurgisk avdeling er tappet for erfarne fagfolk. En rekke av legene som har sluttet, har to medisinske spesialiteter, og flere har medisinske doktorgrader. Konsekvensen av at de har forsvunnet, kan være at assistentlegene får opplæring av leger som ikke har vært lenge i faget, og at kvaliteten på pasientbehandlingen forringes.

ARBEIDSFORM

Vi var tre reportere som begynte å arbeide med Rikshospitalet-saken, etter hvert ble vi fem. Rolf Sønstelie ble koblet på som gruppeleder, han jobbet etter hvert en del med skriving og redigering av saker før trykking, og innhentet politiske kommentarer. Tom Bakkeli fra reportasjeavdelingen kom også inn i saken fordi han hadde intervjuet avdelingsoverlegen ved flere anledninger tidligere.

Allerede tidlig i arbeidsprosessen sto det klart for oss at vi måtte være flere om denne jobben. Vi valgte å sette sammen en gruppe som besto av to helsereportere, en politisk reporter, og en gruppeleder som også hadde politisk bakgrunn. Dette var helt bevisst fordi denne saken både handler om helse, makt og politikk.

Det som tok mest tid og krefter, var å få fram opplysninger om hva som sto i rapporten fra organisasjonsrådgivningsselskapet Right Management Consultants. Det var to psykologer fra dette selskapet som i april 2004 utførte den interne granskningen på oppdrag fra Rikshospitalet. Selskapet nektet i likhet med Rikshospitalet å levere ut rapporten. Derfor ble det svært viktig for oss å få bekreftet innholdet fra andre kilder som hadde rapporten, hadde sett den - eller var blitt intervjuet av de to psykologene.

Vi jobbet hele tiden med å få bekreftelser - fra hver våre kilder. Vi hadde utallige samtaler med kildene, hver gang vi ringte tilbake fikk vi litt mer. Hele tiden samarbeidet vi reportere tett med hverandre. En krevende, men svært fruktbar arbeidsform: Stadig flere biter falt på plass.

Under denne prosessen fikk vi også fram hele "torpedo-historien", som vi tidligere hadde fått et par dultede tips om. Historien ble i VG selve illustrasjonen på det helsefarlige arbeidsmiljøet som var beskrevet i rapporten fra konsulentselskapet.

I tillegg fant vi, via Helsedepartementets og Helsetilsynets arkiv, fram til dokumenter og brev fra leger som hadde sluttet ved avdelingen tidligere. Gjennom dem fikk vi bekreftet at konflikten ved Plastisk-kirurgisk avdeling ikke var av ny dato. Faktisk ble de første brevene

om arbeidsforholdene under Åbyholm sendt allerede i 1992.

KILDER

Å jobbe med avsløringer innenfor norsk helsevesen er komplisert. Muntlige kilder er ofte livredde for å bli eksponert og avslørt som "tystere" overfor kolleger og sjefer. For dem kan det bety slutten på en karriere i helsevesenet. Dette er en tilbakevendende utfordring for helsejournalister som vil drive kritisk journalistisk virksomhet. Det var det også i denne spesielle saken. Det plastikkirurgiske miljøet i Norge er svært lite. Norsk plastikkirurgisk forening har drøyt 80 medlemmer i privat og offentlig virksomhet. Alle kjenner alle. Frykten for konsekvensen av "å tyste" i et så lite miljø ble trukket fram av flere av kildene vi snakket med.

Flere av de muntlige kildene våre var i en svært sårbar og vanskelig situasjon. Noen fordi de var direkte rammet av arbeidskonflikten ved avdelingen, andre på grunn av sine posisjoner ved Rikshospitalet. Derfor valgte vi stor grad av anonymisering. Hadde vi ikke valgt det, ville det for eksempel være umulig for oss å trykke "torpedo-historien" i den form den ble trykket.

Allerede fra første dag var vi klar over at kildene kunne ha ulike motiver, og vi drøftet dette nøye under hele arbeidsprosessen. Legene som hadde sluttet på Rikshospitalet, kunne både ha hevnmotiver og økonomiske motiver for å gå ut mot Åbyholm og Rikshospitalets ledelse. De private plastikkirurgene er ingen ressurs svak gruppe, og det var svært viktig for oss ikke å bli brukt av dem i en maktkamp mot Rikshospitalet.

Derfor ble også rapporten fra de to organisasjonspsykologene - som var bestilt av Rikshospitalet selv - så viktig for oss.

Svært viktig var det også at vi greide å skaffe oss kilder som var sentralt plassert på Rikshospitalet, men som ikke var direkte involvert i konflikten ved Plastisk-kirurgisk avdeling.

I tillegg var sakene om legekonsflikten ved Rikshospitalet basert på en rekke skriftlige kilder: Vi fikk tilgang til brev skrevet av leger som nylig hadde sagt opp ved Rikshospitalets Plastisk-kirurgiske avdeling, brevene var adressert både til Rikshospitalet og Helse Øst, og inneholdt sterk kritikk av avdelingsoverlege Åbyholm, og hans måte å drive avdelingen på.

I tillegg fant vi fram til tidligere korrespondanse om legekonsflikten i Helsedepartementets og Helsetilsynets arkiver.

Vi tok også ut ligningstall etc. på de aller fleste legene som har sluttet, samt Åbyholm, for å se om hans påstand om at de private tjente så mye mer holdt stikk.

Tidligere publiserte artikler i Tidsskrift for den norske lægeförening, Aftenposten VG og KK var viktig bakgrunnsstoff.

ANNET

Fra Rikshospitalet fikk vi allerede fra første dag servert en annen variant av virkeligheten enn den vi til slutt avdekket. Deres offisielle versjon av legekonsflikten ved Plastisk-kirurgisk avdeling var og er fortsatt: Den renslige offentlige sykehusavdelingen mot de private kosmetiske kirurgene som kun er opptatt av profitt. Dette er et virkelighetsbilde vi journalister har lett for å sluke helt ukritisk. Denne gangen gjorde vi ikke det. Det ble viktig for oss å ikke snu i porten på Rikshospitalet før de fleste steinene var snudd.

